

COSYNREANA

Anul X, No. 38

19 Septembrie 1926

În acest număr:

D. I. CUCU: Criza dela Teatrul Național și Opera Română din Cluj.

ION AGARBICEANU: Unde stă de straje suferința?

IUSTIN ILIEȘIU: Negură de toamnă

I. OLIMPIU ȘTEFANOVICI SVENSK: Time is money, time is life

D. PSAITA: Vulturul și cățelii

S. BORNEMISA: Duhul cel rău, roman în continuare

Insemnări: Intre regionalism și provincialism, Astra și revista ei, Moartea lui Mihail Procopiu, Scriitorii în politică, Incă o pierdere: V. Bogrea, Reapar revistele, Reorganizarea editurii Casei Școlarelor, Cărți pentru copii, etc. etc.

:-: Revistă literară săptămânală :-:

Director : Sebastian Bornemisa

Redactor : D. I. Cucu

CRIZA DELA TEATRUL NAȚIONAL ȘI OPERA ROMÂNĂ DIN CLUJ

de D. I. CUCU

În preajma deschiderii stagiunii criza dela Teatrul Național și dela Opera Română din Cluj a luat forme precise. Nu se găsesc înierpreți. Bugetul celor două principale instituții de artă nu permite să se dea salarii corespunzătoare cerințelor de astăzi artiștilor, actori și cântăreți, de prima calitate, iar dacă dela Teatrul Național n'au plecat încă fruntașii, cum au plecat dela Operă, faptul se datorește întâmplării că cererea de actori nu este așa de mare la București, cum e cea de cântăreți.

Aceasta însă nu înseamnă că Teatrul Național se află mai puțin în criză decât Opera. De ani de zile cadrele de protagoniști ale Teatrului sunt incomplete. Actorii pe cari îi are trebuie să facă față tuturor nevoilor, iar multe piese nu se pot juca pentru că nu sunt actori potriviți genului. Lipsesc teatrului nostru multe elemente indispensabile oricărui înfăptuitor dramatic. Rolurile feminine de mare dramă, când nu le joacă dna Bârsan, n'are cine le juca, sau se joacă cu improvizații dictate de împrejurări cu totul străine de orice considerație artistică. Rolurile de prime-amoreze în drama modernă sunt jucate de câțiva ani, cu o dezolantă monotonie, de mereu aceeași actriță cu oarecare calități de ingenuă, dar fără nicio rezonanță pentru acest gen dramatic, nu așa de ușor precum s'ar crede. Rolurile de prim-amorez, de asemenea, sunt deținute de un actor cu însușiri bune, într'alt gen însă.

Și am putea continua seria lipsurilor. Dar e inutil. Ele sunt îndeajuns de cunoscute și celor dela conducerea teatrului și publicului. Din cauza lor spectacolele merg schlopătând, deși mai totdeauna ansamblul e bun.

Ca și la Operă, an de an elementele de valoare au plecat, iar în locul lor s'au adus începători, cari numai în rare cazuri au dat mai mult, decât vagi nădejdi. În golurile rămase au trebuit să apară, printr'un plus de muncă, cei rămași și buni, când nu s'au făcut rând ambițiunilor ocrotite de interese străine teatrului.

Sub aceleași auspicii se anunță deschiderea stagiunii anului acesta. Niciun angajament nou, care să dovediască un început de îmbunătățire. Cel mult dacă s'a înmulțit armata nefolositoare a probiștilor și așa destul de numeroasă.

La Operă, deși ne apropiem de sfârșitul lui Septembrie, situația e cel puțin mai limpede: nici nu s'ou început repetițiile. Lipsurile din trecut, agravate prin demisiile din anul acesta, au lăsat instituția fără personalul artistic trebuit. Cele câteva oferte venite dela București, prin intermediul ministerului cultelor și artelei, au fost respinse. Opera n'are de unde plăti salariile cerute. Și opera continuă a sta închisă și a consuma un buget de câteva milioane cu plata orchestrei, a corurilor și a soliștilor fără ocupație, fiindcă nu se mai găsește încă suma de 1-2 milioane anual pentru principalii cântăreți absolut necesari.

Dar criza aceasta de care sunt cuprinse și Teatrul Național și Opera Română din Cluj nu se mărginește numai la personal artistic. Mai presus de această lipsă este criza de conducere, de care suferă amândouă aceste instituții. Organizate separat în cuprinsul aceleiaș clădiri, ele se irosesc pe căi deosebite fără motive firești și fără scop, făcând cheltuieli inutile pentru decoruri și costume proprii, utilizând două serii de personal tehnic și șicanându-se reciproc la orice ocazie. Ori toate aceste cheltuieli de prisos și toate aceste zădărnice frecări sunt o imensă pagubă în bugetul statului. Montările diferite, în ceea ce privește unele decoruri de caracter general și costumele pentru cor și figurașle, încarcă, în mod considerabil cele două bugete, ca și plata celor două rânduri de electricieni, croitori, coafeuri, oameni de serviciu la regisorat, recuzitori, servitori, iar în administrație a secretarilor, a contabililor, a administratorilor, ș. a. m. d.

Cu o conducere unică, artistică și administrativă sarcinile bugetare cauzate de cele două administrații separate ar fi evitate, iar exceden-

tul s'ar putea repartiza în buget pentru îmbunătățirile artistice necesare la capitolul personalului, atât al operei cât și al teatrului. Și avem convingerea că nu greșim. Li trebuie operel 4 cântăreți de frunte cari să fie plătiți cu 120.000 de lei pe lună; asta face în buget 1.500.000 lei în plus. Li trebuie teatrului încă șase actori buni, plătiți cu 75.000 lei lunar; asta face un milion anual. În total or fi nevoite de 2.500.000 - 3.000.000 lei anual în plus. Economia dela montările operei, dacă ele se reduc la lucrările de strictă necesitate specifică reprezentațiilor ei, ca și dela ale teatrului, ar putea fi de 1.500.000 lei. Economia de personal tehnic și administrativ ar acoperi restul până la 2 milioane, iar diferența de 1 milion în plus s'ar obține ușor dela ministerul cultelor până ce publicul se va convinge că merită susținute spectacolele bune ale instituției. Pe lângă aceasta, teatrul, cu un spor de șase protagoniști ar putea să deservească și cerințele de teatru ale celorlalte orașe ardelenești, răspunzând astfel problemei de propagandă prin teatru.

Mergem chiar mai departe și ne gândim, cu riscul de a fi arătați cu degetul de sacerdoși intelectualismului pur, că instituția ar putea da mult mai bune rezultate complectată cu o echipă de operetă. Exemplul teatrului maghiar, care fără nicio subvenție se menține, ne stă viu la îndemână. Corurile și orchestra operei servesc și operetei, care pe lângă artiștii ei proprii, împrumută dela dramă și dela operă unele elemente de valoare.

Astfel complectată instituția ar da roade admirabile, stărnind în publicul românesc de toate categoriile, interesul care astăzi îi lipsește pentru teatru. Căci oricâtă savantă grijă s'ar pune în selecționarea spectacolelor de dramă și comedie, alături de spectacolele de operă, cu săli goale nu se realizează nimic. Începând dela operetă, o anumită parte din public, și din nefericire cea mai numeroasă, va învăța să vină la teatru.

UNDE STĂ DE STRAJĂ SUFERINȚA

— Dintr'un carnet —
de I. AGĂRBICEANU

— Așa o pățești dacă vii așa de rar pe la noi, bădiță Vasille! Iată că nu mai cunoști oamenii. Noi, muncitorimea care robotim din zori și până'n seară, ne trecem grabnic. Nouă ni se potrivește mai bine vorba Scripturii: zilele lui, larba câmpului. Femele mai cu seamă se veștezesc în grabă. Așa-i că n'o mai cunoști pe Răduța?

Rubedenia care-mi vorbea așa se răzîmă cu umărul de mine, oprindu-mă.

— Cum? Asta să fie Răduța? Imi întorsei capul și mă uitai la femeia care stătea cu mâinile sub-suoră, înaintea porții înegrită de vremuri, povărnită într-o parte și privea tristă în urma noastră. Era uscată ca o scândură și cu obrazul supt, mîncat de brazde adânci, îmbrăcat într-o pielică pămîntie, ca de talpă veche.

O licărire de zămbet i se ivi în ochii spălăciți văzând că mă opresc.

— Bună ziua, domnule Vasilică, începu ea bucurată, apropiindu-se cu pași largi, clătînându-se greu când pe o parte când pe cealaltă. „Am văzut eu că nu mă mai cunoști.“ Apoi, după ce-i strânsei mîna aspră și noduroasă, plină de crăpături adânci, adăuse: „Ne 'mbătrînesc anii, dar tot mai mult ne-cazurile, domnule Vasilică.“

— Chiar așa, zise rubedenia mea c'un fel de veselie... Mai ales la casa unora se 'mbulzesc năcazurile de-ți vine să crezi că acolo li e culcușul, acolo li se așterne pat moale.

— Da ai dreptate Răduțo, nu te cunoșteam. Ce vrei, sunt anii mulți de când n'am mai dat prin sat.

— Mulți ar putea ei fi, dar, vezi c'au fost grei, domnule Vasilică. Iată anii nu lasă urme pe cei ce trec mai ușor prin viață. Dumneata ai mai albit, atîta tot! Dar tot roșu, tot voinic ești. Eu te-am cunoscut de departe.

Vorbind ne apropiară de porțița Răduței. Șezui cu rubedenia mea pe lavița de lemn.

— Cum o mai duceți Răduțo? Văd că nu mai aveți atîta iarbă prin ogradă. Pe semne mișcă mai multe viețuți, și pe la noi acum.

— Mișcă, da! Să le fi ars focu! I răspunse ea oftînd, și încrucișân-

du-și iarăși brațele. Mi s'a pus bărbatul căprar, și înem și noi câteva capre. Poți să vezi cum ne merge. Când ajunge omul la capre, numai face brînză cătu-i veacul.

— Dar bărbatu' tău e mai sănătos acum?

Răduța se întunecă și mai tare, suspină, și se uită cu înțeles la rubedenia mea.

— Nul răspunse acesta în locul femeii. Ii vine răul tot mai des. Mai de mult, cum ști, de două trei ori la an. Dar acum nu trece luna.

— Luna? Iuă cuvîntul cu obidă Răduța. „Dar nu trece săptămîna. Mă tot mir eu de unde are puteri să mai rabde? Și să vezi, mai de mult, după ce-i trecea, era tot supărat cu zilele. Acum parcă nu-l mai pasă. Se uită el 'ntrebare, dar după ce s'a sculat de pe pămînt, din chinurile morții, își vede de treburi. A slăbit de-i numai osu, da 'ncolo aleargă și acum. Ba chiar mai mult decît înainte. Că balele de capre cît ml-i frămîntă

cît ți-e ziulica de mare? Poate și din prea multă alergătură îi vine acum mai des răul. Să-l vezi, domnule Vasilică, că-i numai ca o arătare. Și când îl apucă boala pe câmp între capre, cum se zvârcole în chinuri, de le împrăstie în trel hotare. Și totuși trăește...“

Ea tăcu și privi în hău cu ochii cenușii, ca și când ar fi uitat că mai suntem și noi pe lume. În fața noastră era statuia acelei desnădejdi mute pe care încă nici un sculptor n'a putut' o ciopli din piatră, a desnădejdi suferinții nemuritoare cum nu vezi decît în rîndul oamenilor vii.

— Iată ce spun eu, domnule Vasilică, zise ea, cu glas obosit, scărțăitor, noi ne folosim încă și acum pe urma lui. Dar martor mi-e Dumnezeu că încă de când îmi erau copii de-o schlopă, când li vedem în chinurile lui, în tîișul limbilor de oțel ce-l umblă prin măruntăe, aș fi dorit din tot sufletul să moară, să nu se mai canonească. Ii doresc și acum odihna din tot sufletul. Dar Dumnezeu nu mă ascultă!

— Dumnezeu care nu te ascultă pe tine îi dă lui tărie să-și poarte crucea vieții, zise rubedenia mea sențențios. Nu dori moartea nimănu.

NEGURĂ DE TOAMNĂ

*Cînd nopțile umede vin
Pe holde se scuture bruma.
De neguri mi-e sufletul plin.
Oftează clavirul departe...
Cobește o bufnîță-a moarte...*

*Abea mai colindă zefirii,
Și toamna coboară mereu
Din toate ungherele firii.*

*Nici șopot de albe isvoare,
Nici triluri de pasări, nici flori. —
Sînt inima'n mine cum moare.*

*Tîrziu...
Sălcîmii se'mbrac'n rugină —
Un om își clopește sicriu...*

*Cînd nopțile umede vin
Natura își cîntă prohodul
Și soarbe din cupe venin,*

*O, cine-i străinul, ce bate
Cu deget de ceardă la geam? —
Azi visele mele-s culcate...*

Toți suntem datorți să ne purtăm crucea.

— Nu pedeapsă, nu moarte îi doresc, ci hodie. Crezi dumneata că pentru bărbatul meu moartea ar fi o pedeapsă.

— Dar bine zici, Rădușo, pe când vă știam eu copiii-ți erau mici. Vor fi mari acum. Unde sunt?

Ea își dădu după urechea uscată o suviță de păr sur și răspunse cu greutate.

— Ficlorul e sulgă într'al treilea sat. E mare acum, dar tot așa cum îl știi și dumneata. Puțină ispravă poate face. E la o curte și păzește bivoli. El, cel puțin, n'are minte limpede să se vadă și să se amărăscă. Fata-i măritată, sfârși ea repede.

— Elenua-i măritată? Auzi-auz! Era abea o copilă când o știam eu.

— Nu-i prea mare nici acum, că-mi seamănă mie, răspunse femeia în silă. „Da-i măritată de patru ani.“

— Aici în sat?

— Nu. În Curmătura.

— De-acolo i-a venit noroc?

Rădușo mă privi c'un fel de ură, dar pe semne înțelegând că eu nu pot avea nici un gând rău, îmi șueră cu glasul ei ruginit, aspru.

— Ce noroc, domnule Vasilică? O bagă în pământ cu zile! C'a dat peste un meșter bețiv, un cizmar, care 'n toată ziua îi moae oasele din bun senin. Ea tăcu, privi în pământ, și adause că pentru sine: „Iacă, așa o arătare de batjocură suntem noi în lume!“

— Nu cărți femei, zise rubedenia mea ridicându-se de pe lavită. Toți suntem zidirile celui de sus: bun și rău, săraci și bogați. Și toți în același pământ vom merge.

— Las' că știm noi, nu trebuie să ne înveți dumneata, răspunse femeia cu'n fel de dușmănie. Dacă n'am ști că murim cum am putea trăi noi, o seamă de oameni, domnule Vasilică?

Apoi, văzând că ne-am ridicat amândoi să plecăm, adause: „Da' mi pare bine că te-am văzut. Îi voi spune și bărbatului și fetei. Se vor bucura și ei, că doamne dragi te-am avut cu toții, domnule Vasilică.“

Când îmi dădu mâna, părându-i-se că mi s'au oprit ochii pe crăpăturile adânci, mai zise:

— Eu tot din spălat trăesc și acum, domnule Vasilică. Da' în loc de leșe, multe femei îmi dau acum o piatră care arde! Câte-odată nici nu-mi pot închide mâinile. Să umblă

sănătos! Las' că-l spun și bărbatului și fetei c'al fost pe la noi, mai strigă ea în urma noastră.

După o vreme de mers, îmi zise rubedenia mea.

— Astea-s necazuri, bădiță Vasiliel! Că știu și eu buche și văd la cărți cum scrie: că-i bine de țaran că trăește în aer curat și are apă bună, un scaun de hodie, o casă de adăpost! Dar' durerile-s pe toată lumea. Unde nu le întâlnești? Și iar îți voi mai spune că multă lume la sate se trece mai grabnic decât cea dela orașe. Mai ales femeile. Cine se uită la noi că ele sunt mai șubrede și că ar trebui să fie mai cruțate de muncă? Nici

părinți, nici băbății. Când e vorba de muncă și de câștig, aici n'are nime lertare. Și de-accea vezi la treizeci de ani, când i-e dat femeii să fie în floare, chipuri îmbătrânite, pline de zbârcituri. D'apoi când mai dă câte-o pacoste ca pe casa Rădușii! Când nu-i nici sănătate! Hehei! am citit eu prin gazete că sunt unii oameni bogați, englezii a-nume, cari se urăsc de moarte că n'au cu ce-și trece vremea. Cică umblă din țară în țară și cascade gura la stânci, la văi și la ape. Nu crezi bădiță Vasile că mai grabnic le-ar trece de urât dacă ar întâlni și s'ar uita la cei nenorociți de cari e plin pământul? Pun și eu, așa o întrebare.

TIME IS MONEY, TIME IS LIFE*)

Causerie scrisă sub amenințarea „mânilor” unui ceasornic. — Obsesta orologiilor londoneze; si, sol, la, re. — Goana subterană a trenurilor. — Bițele fete din restaurantul — Tiranul secolului: ceasornicul. — Jos cu „Bună ziua”, jos cu „Mulțumesc!”. — „Sacan las mușlas como locos”. — „Leitmotiv-ul Londrei.” — Nunți, botezuri și înmormântări stenografice

de I. OLIMPIU ȘTEFANOVICI-SVENSK

Prietenului meu spaniol, Senor Teodor González și amicului meu din țară, d. Stelian Constantinescu, în amintirea orelor melancolice ale serilor londoneze.

paa klock slag, adecă: când bate ceasul!

* * *

Ce prețioasă e substanța căreia toți filosofii în frunte cu I. Kant, profesorul-ceasornic al Königsbergului de acum 150 de ani, nu i-au putut da de rost! Ce prețios lucru e timpul nu poți pricepe nicăieri mai bine decât în vâltoarea de valuri omenești a Londrei.

Din orașele ce-am cunoscut în viața mea numai Stockholmul, „orașul alb”, „Veneția” rece a „Nordului” mai are numărul mare de orologii și ceasornice al Londrei — dar măiestria suedezilor în a fi preciși punctuali e cunoscută tot așa de mult ca și Aurora Boreală din Nordul minunatei lor țări cu „una mie de lacuri” în care se oglindesc scandinavicii „tallari”, pinii pitorești. Locuitorii peninsulei din miază-noaptea Europei sunt punctuali în cel mai veritabil înțeles al cuvântului *punct*. Corectul și aristocraticul stockholmmez nu pică nici cu un minut înainte de clipa fixată ci

în Londra, fețele rotunde ale ceasornicelor, — aparatele cu cari modernii au înlocuit clepsidra antică cu nisipul ei în simbolică curgere, simbolică și înșelătoare în același timp pentru că scurgerea repetată la infinit a *aceleiași* câțimi de nisip poate da iluzia prea mincinoasă că aceleași ore se pot perânda fără contenire — repet, instrumentele cu cari astăzi măsurăm licoarea tainică pe care o irosește fără să se istevească niciodată alb-bărbosul Chronos bătrânul de când lumea; cadranele orologiilor răsar la tot pasul în drumul grăbit al Londonezului.

Simți cum porunca mută dar fermă a celor două „mâni”, — (hands) cum numesc englezii cele două arătătoare ale ceasornicului, — simți cum acea neînduplecată poruncă a acelor în neoprită rotire pătrunde întreaga viață a locuitorilor Cetății înegrate de pe Thames.

Căci toate sunt întocmite ca să se facă cât mai multă economie de timp. Vehiculele suprapământene — omnibusele roșii ca diavoli, ca și trenurile ce străbat subsolul Londrei subsoal găurit de „tuburi” metropo-

*) Timpul e bani; timpul e viață.

litane ca un măr viermănos, toate circula cu o precizie cronometrică. Căi, și pe alocurea câte un măgăruș stingher „nefericit și singur ca primul troglodit”, par anacronice făpturi încă vii printr'un miracol, (America a fost făcută „horseless”, fără cai de H. Ford); acel credincios tovarăș de drum al omului de pe vremuri își dau osteneala să țină pas cu mersul secolului electricității și fumului albastru de benzină. Din loc în loc locomotive adevărate ce alegă pe asfaltul străzilor netede ca o masă și lucrătoare ca o oglindă neagră de smoală amintesc pe părintele lor, pe Stevenson ce-a luțit așa de păgân tempo-ul vechii întregel omeniri. Ci orânduirea circulației londoneze — fie sub forma ei modernă, fie sub aspectul ei istoric conservat încă e neîndoelnic o minune de organizație prezidată sever de glasul orologului cărui îi slujesc cu fidelitate *policemen*-ii lungi cât doi români și drepti ca lumânarea, ca și ultimul mânător de vehicul mișcat de puterea benzinei, aburului, a calului sau a asinului bănd. E o rânduială uimitoare; trebuie să aibă cel ce trece strada „urechi anormale” (ca în parodia lui Topârceanu) ca să fie făcut una cu pământul. E un trafic ideal. Judec-ți: e mult mai ușor să traversezi cea mai aglomerată arteră a Londrei decât Calea Victoriei a Bucureștilor noștri. În felul acesta se realizează cea mai mare cruțare de timp cu puțință cu cel mai mic risc ce se poate închipui.

* * *

El da! Timpul e un lucru foarte prețuit în Londra.

În restaurante fetele ce servesc n'au vreme să aștepte ca clientul să alegă de pe „menu”. Ele primesc comanda în 2—3 secunde pentru a zbura la o masă vecină unde iar se opresc nu mai mult de 2—3 secunde în o continuă alergare printre mesele multe și încărcate. În fundul sălii vezi pe perete mutra tiranului cumplit al vechii vremii noastre: orologiul.

* * *

Vrășmașul! El ia în primire pe omul veacului 20 din clipa când a intrat în lume, cu primul plâns, până la clipa, cronometric fixată — citiți anunșurile funerare: „Inhumarea se va face precis la orele 14 $\frac{1}{2}$ ” — până în momentul când drumul omului pe pământ se curmă brusc

VULTURUL ȘI CĂȚEI

În timpul ce vă place și vreți a vi-l alege
Trăia saltând prin parcul unui puternic rege,
Un pui de vultur mândru, dar nebăgat în seamă,
Răpit de mic sârmanul de lângă buna-i mamă!
Și presimțind chemarea ce-i hărăzise firea
De-a fi mereu în 'nalturi, privind la omenirea
Care înoată 'n gloata pornirilor de rând
El aștepta să-i crească aripile curând,
Aripi ca să-și ia zborul spre culmile mărețe,
Sfidând nemărginirea, în cercuri îndrăznețe!...
Dar mai trăiau alături de el o haită slabă
De câni de vânătoare, ce n'aveau altă treabă,
Decât ca să sfășie cu ne'mpăcată ură
Făpturile mai mândre decât a lor făptură!...
Cât timp micuțul vultur umbla greu prin răzoare
Sărind fșpit prin straturi și neputând să sboare,
Nu l'a privit cu ciudă niciunul din căței,
Mergea și el ca dâșii, pășind printre alei!
Dar când bătu cu trudă întâi din aripioare
Cercând să treacă 'n sboru-i un șanț sau o cărare,
Sărită să-l sfășie lătrând cu îndărăjire
Toți cei ce-aveau în sânge, cădinească înrudire!
Invidioși că puilul putea să se înalțe
Se străduiau prigmeii în colți să mi-l înhațe,
Și neputând să-i smulgă măcar un vârf de pană
Se mulțumeau să latre pe urma lui în goană!

Dar aripile mândre crescând întregi curând
Vulturul și luă sborul, lăsând pe câni lătrând!

Căței omeniri te vor lăsa în pace
Cât n'ai ajuns pe lume mai mult ca ei a face,
Dar de-or simți că 'n totul tu singur îi întreci,
Te vor lătra cu ura ce-o poartă 'n ei de veci!

D. PSATTA

cu scufundarea lui sub covorul de
larbă presărată cu flori.

Ce pană genială va descrie implacabila cruzime a ceasornicului: Rece, neerititoare, punctuală ca gres-tul „*pollice verso*” prin care Cezarii Romei porunceau uciderea gladiatorului învins pe arena însângerată. Nașterea noastră se înregistrează după tictacul ceasului, la anumite ore plângem colectiv la înmormântări și între alte anumite ore rădem de ghidușile unui *clown*; până ce limba neastâmpărată de aramă nu mai bate pentru noi după ce ne vom fi prefăcut viitorul în trecut. Puține cetății te fac să hamletizezi așa de intens asupra scurgerii nisipului clepsidrei veacurilor ca bătrâna Londră.

II

Bătrâna Londră cu sutele de bisericici gotice boite de veacurile ce-au curs deasupra-i ca un fluviu cu ape turburi, cu multele ei străzi

și uliți în care trecutul pare a se fi petrificat în chipul din vremuriile sure, cu casele afumate, negre, parcă arse.

Și cu viza-i modernă ce spumegă într'ansa ca neostenitele talazuri după talazuri ce izbesc stâncile tari ca oțelul. Caleidoscopul Londrei.

* * *

Londraezii cruță cu măestrie prețioasă avere a timpului.

Obiceiuri preistorice ca strângerea mânilor la întâlnire și plecarea s'au păstrat doar la prilejuri mari. Perechile de îndrăgostiți ai cetății au înlocuit datul-mâinii cu vechiul sărut, — vechi și totuși veșnic nou — ca mai scurt, mai expresiv și probabil, mai dulce.

* * *

Și politicosul „*thank you*” (mulțumesc) ca și vechile salutări (*good morning, good night*) arată o vădită tendință spre dispariție. Nu-i rar

lucru ca un om cu care te întâlnești adesea în afaceri să nu-ți zică „bună ziua” pe stradă. La ce? Timpul costă bani.

* * *

În rare prilejuri poți pricepe mai bine ce înseamnă pentru englezi — și din nefericire pentru toată omenirea viitorului civilizată: *Time is money*, — ca în camerile de extracții ale dentiștilor. Nu există mai febril și mai nemilos scoțător de dinți ca dentistul londonez. „*Sacan las muelas como locos*”, scot măselele ca nebunii, spunea Teodoro González, bunul meu prieten spaniol cu o legitimă groază. Care să fie pricina acestei urgențe pe capul dinților! E tiranul cel mare al veacului — tiran tot mai cumplit pe zi ce trece: Ceasornicul. A scoate dintr-o dată 6—8 dinți și măsele, după ce nefericitul a fost amețit cu „gas” — groaznic amestec care îți dă impresia că ești asasinat — e un lucru de toate zilele în Londra. Pricina e că extragerea „industrializată” ia mai puțin timp decât tratarea lentă, cu milă și politeță a dinților după demodată metodă continentală (ce dragi mi-s dentiștii ruginiți ai continentului). Ci „gas”-ul și cleștele lucrează mai repede căci doar „*Time is money*”.

Vedeți acum legătura dintre dictonul de mai sus și multele danturi false ale londonezilor?

* * *

Oamenii trăesc foarte îngrămădiți: lipsă de spațiu, lipsă de timp. Virusul industrial nu a cruțat pe nimeni. La aceeași oră 8—9 toți londonezii ascultă mili-tărește de bătaia „gong”-ului ce-i cheamă la „*breakfast*”, iar „*dinner*”-ul e la orele 19 pentru aproape toți. Se mănâncă după ceas se doarme și scoală punctual iar când nostima dactilografă bunăoară se întâlnește cu alesul inimii ei pe iarba verde a Hyde-Parkului, în umbra arborilor de unde pe înserate se vede lucirea de oglindă a lacului *Serpentine*, tot bătaia gravă a orologiilor din turnuri poruncește cu glasul de cioaie inimilor îndrăgostite până la ceas să bată în dulce duetto.

Iar ei asculta cu sfințenie de teama de a pierde foarte punctualele trenuri.

* * *

O! orologiile din turnuri de biserică gotice, cu decanul lor „Big Ben” al parlamentului de lângă

Heinrich Heine

APRILIE

*Strat de flori așterne câmpul
Iar în codru 'ntinerit,
Sub arcade verzi, răsună
Cor de păseri, măestrit.*

*Triumfal își face 'ntrarea
Prier, craiul sprintenel,
Musafir la nuntă vine;
Unde-i dragostea-l și et.*

CÂNTEC

*Când stau cu draga împreună,
Îmi crește inima, de-odată
Mă simt bogat peste măsură
Ș'ași vinde lumea asta, toată.*

*Dar când sînt sunt a mă smulge
Din brațul ei fermecător,
Dispare 'ntreaga-mi bogăție
Și rămân un cerșetor.*

trad. de
I. Const. Delabaia

Tamisa turbure! Cu ce regularitate măsoară ele, strop de strop, undele oceanelor de vremuri! Ce credințioase roabe ale lui Ianus cel-cu două fețe: Trecutul și Viitorul!

În primul sfert de ceas toate își împletesc vocile de aramă pentru a cânta din înălțimile adesea înegurate:

Si, sol, la; re.

Punct la mijlocul ceasului pe lângă cele patru note de mai sus se adaugă:

Sol, la, si: sol.

Al treilea sfert e vestit de cele 8 note, ale jumătății, la care se adaugă: si, sol, la; re.

Iar înainte de bătaia ce spune ceasul împlinit se aude „cadența” finală:

Re, la, si, sol.

De câte veacuri vor fi auzind generațiile de londonezi cele 16 note, de 24 de ori zi și noapte, din ascuțitele turnuri gotice?

* * *

Sunt un adevărat „Leit motiv” cele 16 note. De le-ai auzi undeva în umbra parfumată a portocalilor italieni sau în nisipurile arse de soare ale Saharei, deodată îți s'ar năzări în minte Londra cu ziduri negre surmontate de imperfectele forme falce, furnicarul de pe malurile bănuite de ceșuri ale Tamisel, turnurile de biserică, enormi

pari ascuțiți de piatră, ce scandează de 24 de ori pe zi „leit-motiv”-ul bătrânei cetăți fumul ce îndoliază și insulizează — lăsându-se ca perdele cernite între toți și toate; case lipite în blocuri lungi monotone: „square”-urile oaze veșnic verzi.

M'am obișnuit — londonez de un an și opt luni cum sunt — cu melodia stereotipă ce amintește Metropolei că ceasurile, lunile și veacurile ce ne nasc, ne cresc și îngroapă cad ca o cascadă mută în genunea nesfârșită a veșniciei.

M'am deprins cu obsedanta melodie cum se obișnuesc Carmelitele cu cuvintele ce și le spun una alteia când se întâlnesc pe lungile coridoare sumbre ale mănăstirilor:

*Tu mourras ma soeur!**)

* * *

Dar prima, absurdă, stupida impresie a strelnului în primele luni petrecute în Londra e... nu-i așa: absurdă?... că locuitorii ei nu mor niciodată. Ei da! Aceasta e impresia!

Trecuseră luni dela căderea mea în negurile Cetății și nu văzusem nici un cortegiu funebru, cu ciocli ca niște corbi în chip omenesc, cu cer-niții cai, cu jalcicii prapori, spectacolul ce așa de ades toarnă jale neagră în sufletele continentalilor. Nici un convoi al morții într-o Cetate cu 8½ milioane locuitori. Halucinat de cumplita nouitate a acestei vieți, în care nu vedeam niciun semn al morții ci numai veselia botezurilor și a nunților, averturi procreatoare — fluturi de confetti în jurul bisericilor și pantoful ce se târa după automobilul ce duce pe tinerii fericiți în colțul tănuț al lumii de miere — toate mă făcea să cred că coasa morții nu se abate pe aici. Singurele urme lăsate de Femeia Cositoare erau sarcofagele muzeice și afumate din jurul surselor bisericale gotice — negre sarcofagi, părăsite în iarba veșnic vie a cimitirelor vechi — și mormintele monumente funerare din umbra calmă a lui Westminster Abbey, turburate doar de valurile grave ale orgii armonioase, ce leagă ca ape sfinte somnul veșnic al urlașilor Poporulul Englez, Newton, Chaucer, Darwin, diuosul Dickens și alții.

Dar toate aceste urme ale Morții mă întăreau mai de grabă în halucinația că numai odinioară oamenii mureau și pe insulă.

*) Vei muri sora mea.

INSEMNĂRI

Căci tot ce vedeam însumi era alergul convulsiv al talazurilor de oameni sub soarele zgârcit, sub ploaia și negurile darnic boite de fuziunea coșurilor de fabrici, spre afaceri spre viață.

Ci într-o zi — pe Gower Street, în fața lui University College — am văzut în pripită fugă un convoi de automobile.

După primul automobil nu se țara nici un papuc... de nuntă.

Și în prima clipă nu mi-am dat seama ce era acel obiect straniu, de mărimea unui om din vechiculul din fruntea celorlalte într-o prestisimă alergare; dar când am priceput am tresărit.

În automobilul spațios zăcea înclinată cu cununi de flori deasupra, „cutia oblongă” din teribila schiță putridă a lui Edgar Poe, cutia pe care nici unul dintre noi nu o poate zări fără să simtă în suflet o undă neagră.

În automobil era un sicriu.

M'a înspăimântat și cutremurat graba cu care mortul alergă spre ultimul locaș, urmărit de automobilele viilor în aceeași nebușă goană.

Și-am înțeles de ce în Londra nu mai există vechile convoiuri ale morților: ele ar ține pe loc circulația înfrigurată a viilor în goană după afaceri, după fericire, după dragoste.

Și astfel sicriile rând pe rând, se precipită repede, repede, dinspre vârtejul caleidoscopic de viață al Londrei spre imensele cetăți liniștite cu milioane de monumente și cruci funebre din juru-i.

Cutiile oblonge în goană nebușă:

Time is money,

Time is life.

4/9/26 Londra British Museum.

Intre regionalism și provincialism.
În nota noastră din săptămâna trecută, în care explicăm „Rampel” că ne calificăm greșit regionaliști, d. R. D. (în care ni se pare că se semnalează d. Romulus Dănu) se căzușe să găsiască expresia unei mahniri. D. R. D. își face zădărnice de lucru. Nota noastră e precisă: explică. Dar se pare că d. R. D. care își vâra un deget în nas și face spirite pentru fetele de prăvălie, are o deosebită predilecție să ocolească chestiunile. Ni-a acuzat de regionalism pentru că i s'a părut ciudat că vorbim de o literatură ardelenescă cu prioritate în coloanele noastre față de producția literară românească de prelungime. I-am explicat că această condură a noastră nu este ceea ce se înțelege curent prin regionalism, tendință divergentă literaturii naționale, ci din poziția caută să exprime o contribuție provincială specifică în cadrele de manifestare ale totalității sufletului românesc. Pentru a nu se face confuzie în această chestiune de nuanță, i-am zis atitudinii noastre provincialism, spre deosebire de regionalismul cunoscut în deosebi din vechiul nostru politic.

Toluși d. R. D., conștient că confundă regionalismul cu provincialismul cultural, intercalează în textele semne de nedumerire și ne întreabă: este sau nu este regionalism?

Ce-i putem răspunde? În copul dlui R. D. s'a înfișat ideea că ceea ce facem noi e regionalism și stăruie a sta acolo înfișată cu toate explicațiile ce i se dau. Dar să ni se permită o întrebare, poate că ceea ce numește d. R. D. regionalism e identic cu ceea ce numim noi provincialism și ne pierdem vremea discutând zădărnice: Ce înțelege d. R. D. prin regionalism? Cum numește d. R. D. literatura lui Sadoveanu, sau a lui Creangă, literatură regionalistă moldovenescă sau literatură cu caracter specific provincial? Același lucru despre Popovici-Bănăileanu, despre Traian Demetrescu, despre Brătescu-Volnești, despre G. Coșbuc și I. Argășeanu, despre Leca Morariu și despre I. Buzdugan.

„Astra” și revista ei. În adunarea generală anuală a Astei, ținută de curând la Zălau, în care s'a exprimat bune gânduri de înțelegere, clevta a ridicat o sumă de obiecțiuni critice asupra felului cum se întocmește „Transilvania”, revista oficială a Astei. Faptul nu e nou. De câțiva ani, în fiecare adunare generală și în fiecare ședință a comitetelor reunite se ridică aproape aceleași obiecțiuni. Aceasta ar fi să afirmăm mai întâi un spirit critic viu în sâul intelectualității ardelenesci, deși ni se pare că observațiunile ridicate în acest an contra „Transilvaniei” nu sînt așa de întemeiate ca cele de acum 3—4 ani.

Datorită criticelor ce i s'a adus necentenii „Transilvaniei” s'a îmbunătățit mult. În locul mereu acelorași procese verbale și dări de seamă, fără prea mare însemnătate pentru cititorii de reviste, au început să apară în paginile ei tot mai multe studii și articole. Prin contribuția secțiilor nota de intelectualitate a devenit mai accentuată. Ceea ce se pare că lipsește încă „Transilvaniei” este literatura pură și contribuția de infor-

mație intelectuală, artistică și literară cu caracter local. Dar acestea nu din vina redactorului revistei lipsesc. Literatura pură ardelenescă e încă puțină și revista nu poate publica decât ce are la îndemână. Partea de informație cu caracter local și interpretativ de asemenea nu se poate îmbogăți atîtă vreme cît revista se redactează într'un mediu aproape lipsit de viață intelectuală și artistică românească, precum este Sibiu.

Dacă revista ar fi mutată la Cluj, așa cum s'a mai propus, ni se pare, ea ar putea să apară în mai bune condiții. Membrii secțiilor având mai mult contact cu revista ar da o mai bogată contribuție, iar din mediul intelectual, care aici nu lipsește, criticămăruntă s'ar înviora.

Și desigur că atunci „Transilvania” nu va mai avea de ce fi obiect de critică în adunările generale ale „Astei”.

Moartea lui Mihail Procopiu. A murit printr'o întâmplare de neexplicat, ziaristul valoros care a fost Mihail Em. Procopiu. Tănăr încă, plin de vigoare, Procopiu se operase de apendicită și era în afară de orice pericol, la ziua când a fost scos pe dric pe poarta spitalului de ortopedie din Cluj și trebuia să iasă sănătos. Soarta a vrut altfel. Un atac de inimă l'a răpus neașteptat.

Mihail Em. Procopiu, redactor al ziarului „Patria” și vice-președinte al Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, a fost un ziarist care și-a cucerit cu cinste locul de frunte ce-l ocupa în presa ardelenă. Temperament pasionat, el și-a iubit meseria și a cinstit-o. Cult și inteligent de o cultură generală bogată așa cum se cere ziaristului, fără savantism, dar cu putere de orientare rapidă și discernământ sigur în toate domeniile de manifestare omenească, Procopiu aducea în scrisul său zilnic o notă puternică de personalitate ziaristică, un avânt cald și o generozitate larg respicioasă.

Camarad bun și adversar totdeauna loial, presa românească din Ardeal pierde prin moartea lui Mihail Em. Procopiu, o neprețuită capacitate de muncă și un apărător veșnic treaz prestigiului ei.

Scritori în politică. D. Mihail Sadoveanu, ajuns la deplină maturitate literară, s'a hotărît să păsească în politică, și pentru a face ceea ce obișnuie să înțelege la noi prin această vorbă, ci pentru a lucra cu mijloace mai bune la culturalizarea maselor populare. Și cum fără un partid nu se poate face politică, d. Sadoveanu s'a înscris în partidul în care l-a plăcut, candidând la Bihor pentru un scaun de deputat.

Până aici toate sînt în regulă. Intrând în politică, d. Sadoveanu trebuia să se aștepte că va fi întâmpinat de adversari; candidând dsa trebuia să se pregătească să suporte neplăcerile oricărei campanii electorale. Cu toate acestea ni s'a părut oarecum rușinoasă adversitatea manifestată împotriva dlui Sadoveanu. Nu vorbim de măruntetele gazete scrise de oameni fără răspundere, cari nu se pot lua în serios nici când lauda, nici când înjură. Vorbim însă de unele ziare pe cari li-am apreciat totdeauna ca serioase și cari, față de

bunele intenții ale dlui Sadoveanu, n'au găsit că este momentul să pună oarecare stavilă patimei și relei credințe. Astfel n'a fost dat să vedem unul dintre aceste ziare compară pe Sadoveanu în campanie electorală cu Aganiță Dandaonache, iar din întreaga operă literară a acestui strălucit scriitor rezumându-se totul la câteva „vagoane de maculatură literară”. Atâta este Sadoveanu pentru acest ziar la care toți lucrează cațiva scriitori, și atâta însemnătate numai se dă intrării scriitorului în viața publică?

Desigur că dacă cel ce a scris aceste batjocuri, nu pentru Sadoveanu, ci pentru înseși literatura românească, n'ar fi fost călăuzit cine știe ce vechi dușmănie literară, ziarul adversar candidaturii dlui Sadoveanu ar fi găsit alte argumente potrivnice, mai puțin rusinoase. Din nefericire, nădăjduind în participarea scriitorilor la viața politică un mijloc de îndreptare a moravurilor publice, începem printr-o reedită, cu mai mare îndărărire josnicele procedee din viața politică. Și, e rău că o facem!

Încă o plerdere: Vasile Bogrea. Suferind de multă vreme, eminentul profesor de la universitatea din Cluj, Vasile Bogrea, s'a dus să se opereze la Viena. Dar n'ici această încercare n'a reușit și omul s'a stins acolo între străini, în vârstă de 44 ani.

Vasile Bogrea a fost o mândrie a Universității noastre. Vasta sa erudiție se risipea dărnice dela catedră, în admirabile conferințe publice și în numeroase pagini de revistă.

Dar Vasile Bogrea n'a fost numai omul de știință cunoscut și apreciat de toată lumea, ci și un literat d'istins și un ziarist cu suflet sensibil, închinat întreg marilor cauze de cultură și patriotizm. Colaborând ani de zile alături de dl Iorga, la „Neamul Românesc” și la „Ramuri”, el lasă risipită o bogată activitate critică și publicistică, în afară de câteva poezii de multă simțire și adâncă cogitare.

Ros necontent de nemiloasa boală de stomac, care l'a răpus, Vasile Bogrea s'a pierdut astfel în manifestări mărunte, cari dacă ar fi adunste și clasate cu pricepere ar da câteva volume de o rară valoare. Acesta credem că ar fi cel mai bun omagiu de adus omului, care a asimilat suferință și s'a lrosit cu dărnicie, neavând niciodată pacea trușcă de a se consacra unei opere întregi.

Reapar revistele. Vremea a început să se răcorescă și trailul în orașe devine suportabil. Din colțurile de refugiu și odihnă literară se întorc la ocupațiile lor de peste ani. Și faptul începe să se simtă. Revistele își anunță reparația rând pe rând. Cenaclul literar al dlui Lovinescu și-a reluat ședințele, în cari se citesc cântece noi la altar vechiu. „Sburătorul”, revista cenaclului va reapare în curând, ca expresie a micii lumi literare din jurul dlui Lovinescu.

În luna Octombrie se anunță reparația „Gândirii”, mai cochetă ca oricând, în haina ei de artistică înfățișare. O așteptăm cu plăcere pentru paginile ei de bună proză beletristică și pentru selecta grijă de cultură și intelectualitate pe care o exprimă în cronică și studii.

Un alt cenaclu, străns în jurul dlui Dragomirescu, va face să reapară „Revista Vremei”, Prietenii dlui Camil Pe-

trescu, care pleacă la Paris să ne reprezinte la Institutul de cooperare intelectuală, vor scoate „Căteata Literară”. D. I. Vinca anunță reparația „Contemporanului”, iar scriitorii din jurul dlui G. Murnu, vor face să reapară, fără d. Murnu se zice „Viața Literară”.

Lista nu e completă. Se așteaptă reparația „Vieții Românești”, revista de serioase preocupări literare dela Iași, a „Ramurilor” unde strălucește verbul dlui Iorga și apreciere critică cumplită a dlui Tomescu, a „Flamurei”, a „Datinei” și a altor reviste, cari cu forțe reimprospătate vor înviora mișcarea noastră literară.

Reorganizarea editurii Casei Școalelor. D. I. Petrovici, ministrul instrucției publice, a venit în fruntea acestui departament cu un larg program de reforme școlare și culturale. Prima sa grijă a fost să redea viață editurii Casei Școalelor, care incomplet organizată lăscese în rare publicații, de multe ori fără o reală valoare.

Începutul făcut se anunță promițător. Pentru a da o normă de funcționare editurii Casei Școalelor, publicațiile acestora vor fi cuprinse în patru biblioteci cu caracter de popularizare și anume:

O bibliotecă pentru chestiuni filosofice și pedagogice, care va funcționa sub supravegherea unui comitet compus din d. prof. C. Rădulescu-Motru ca președinte, și din prof. G. G. Antonescu, Petre Andrei, Ștefănescu Goangă și Leșeanu, ca membri;

O bibliotecă pentru chestiuni istorice și filologice, care va funcționa sub conducerea unui comitet compus din d. prof. N. Iorga, ca președinte, și dinii George Brătianu, C. Racăștea, I. Lupăș și o persoană care va înlocui pe regretatul V. Bogrea, mort pe când se semna această numire;

O bibliotecă științifică supraveghiată de dlul prof. Pompei și P. Bogdan;

și o bibliotecă literară supraveghiată de un comitet compus din dlul M. Dragomirescu, M. Sadoveanu, Liviu Rebreanu, C. Moldovanu, Alfred Moșoiu, A. de Herz, G. Topârceanu, I. A. Basarabescu și Mircea Rădulescu.

Astfel reorganizată editura Casei Școalelor se poate nădăjdui că ea va da valoroase publicații. Opera începută ar mai trebui însă completată cu o comisiune administrativă, care să asigure publicațiilor Casei Școalelor o mai bună răspândire. Felul cum se făcea până acum colportajul lucrărilor editate aici este sub orice critică. Cărțile apărute în editura Casei Școalelor sunt o raritate în librării, nu fiindcă se vând ci pentru că nu se trimit.

Dela Teatrul Național. Stagionea Teatrului Național se va deschide Sămbătă 25 Sept. cu „Răzvan și Vidra” poem dramatic în 5 acte de B. P. Hașdeu. În rolurile principale apar d-nii Z. Bărsan, N. Neamtu-Ottonel, I. Stănescu Papa, Dem. Mihăilescu-Brăila, Virgil Vasilescu Al. Ghilbericon, Mișu Ștefănescu, N. Dimitriu, Dem. Psatta, etc., și doele Olimpia Bărsan, M. Miriam, Virginia Cronvald etc.

A doua premieză „Evanțalin” comedie în 4 acte de Fiers și Callavet, va avea loc Marți 28 Sept. În rolurile principale apar dlul N. Neamtu-Ottonel, Mișu Ște-

fănescu, N. Dimitriu, C. Simionescu, Al. Șerban și doele Olimpia Bărsan, Stanca Alexandrescu, V. Cronvald, Nunța Hoșoș, etc. Pieșă este pusă în scenă de d. Sică Alexandrescu.

În foyerele teatrului se repetă „Școala femeilor”, comedie în 5 acte de Moliere și „Maestrul” piesă în 3 acte de Mircea Ștefănescu. Cea dintâi sub direcția de scenă a dlui I. Stănescu-Papa, iar a doua, a dlui Șt. Braboreșcu.

Cărți pentru copii. În excelenta revistă populară „Cele trei Crișuri” pentru popor” d. Gh. Tulbure, un eminent factor de cultură din Bihor, ridică problema lecturii infantile la sate. E dureroasă constatarea că la sate copiii nu citesc, dar este din păcate foarte adevărată. Cei ce nu isbutesc să se sustragă școlii rămân la lectura silită a cărților didactice și aceasta pentru că nimenea nu și dă osteneala să deschidă ochii părinților asupra bunelor cărți de lectură pentru copii. Tânărul cel mai avut trăiește în concepția că copilul, dacă nu se joacă sau nu paște vitele altăceva nu poate face. Nimenea nu l'invită să i dea copilului o carte, cu care, tolnăit pe larbă verde la păzit vitele, să-și lumineze mintea și să-și indulciască sufletul.

Literatura bună pentru copii nu ne lipsește ci numai îndrumarea sănătoasă care să deschidă vad pentru dorința de lumină a sateilor și în acest sens trebuie să se lucreze, cu deosebire.

BIBLIOGRAFIE

Editura „Sămăntorul” Arad

Volbură Polană: „Iata din Ardeal”, Poem național. Prețul Lei 10.

Dr. S. Stanca: Greva și alte povestiri. Prețul 5 Lei.

Lucian Blaga: „Ferestre colorate” Insemnări și fragmente. Prețul 10 Lei.

Aristofan: Păsările (comedie) traducere în versuri de St. Bezdechi. Prețul 15 Lei

Todor Vianu: Masca Timpului. Critică literară. Prețul 10 Lei.

A APĂRUT

Cântările Liturjiei pentru Copii și Popor de D. G. Kiriac Profesor la Conservatorul de Muzică din București

Melodiile acestei liturghii pe o singură voce sunt în spiritul tradițional al cântărilor din biserică noastră și curg ușor și natural. Din întreaga liturgie respiră un spirit de evlavie, smerenie și duioșie, precum și o notă sărbătorească. Aprobată de Sfântul Sinod și de Ministerul Instrucțiunii, această lucrare, corespunzând nevoilor bisericesti și școlare este merită să fie cântată pe tot întinsul țării de copii și de popor și va aduce reale servicii preoților și învățătorilor mai cu seamă la țară.

Depozit general la Institutul de Arte Grafice N. D. Miloșescu Tg.-Jiu. Prețul 25 Lei exemplar — Expediția se face cu ramburs.

DUHUL CEL RĂU

— ROMAN —

III.

Intr'un sat din Galiția

Căprarul Iisie era cât un munte și avea mustățile lungi până la ureche. El nu era din Măgura, ci de pe la Vinerea, din sus de Orăștie. Rezervist și el, ca și Pescaru și cu ceilalți toți, cari veniseră la mobilizare, făcuse armată odată cu aceștia și-l cunoșteau toți de pe vremea aceea încă. Om aspru la mână, când era necăjit de ceva, scrâșnea din dinți și bolborosea printre buze, de nu-l puteai înțelege niciodată, ori prindea arma cu mâna 'ntoarsă de mijloc și-i da vânt, o învârtea de zece douăzeci de ori, de se părea, că-i o morișcă nu altceva. Intr'o supărare mare odată ci-că nu știu cum a prins-o, că i-a rupt patul și pentru asta a stat o lună de zile în arest și a cătănit mai mult cu o lună. Feciori-l aveau drag dealtfel, că era om bun la inimă și asculta durerile tuturor și-l mângăia ca un frate. Serile, iarna mai ales, când sufla amarnic vântul și îngrămădea noianuri de zăpadă, el aduna tot *zugul* în jurul lui și-i înveselia cu glume, le spunea câte'n lună și'n stele. Era om celit și știa multe și pe vremea aceea, deși era băiat tânăr. Știa și carte, cetia din gazete și scria scrisori de dragoste celor mai natângi, cari nu prinseseră în viața lor condeiul în mână, numai biciul, coarnele plugului, sapa, se cerea ori pușca.

Rezervistii revăzându-l acum își aduceau aminte de toate acestea și-l aveau drag. Ion Pescaru ajunsese sub comanda lui cu încă vreo 40—50 feciori. Iisie de cum l'a văzut, l'a luat după cap și l'a sărutat. Fuseseră prieteni buni acu-s 7—8 ani și prietenia veche nu slăbise de loc, ba se mai întărise par'că acum la ceas de primejdie.

Altfel erau cu toți prieteni buni, frați de cruce poți zice. Primejdia cea mare, războiul, îi făcuse pe toți una, gradați și negradați. Din sufletele lor pierise orice urmă de nepăsări mărunte, de ispite. Dacă acu-s 7—8 ani, când erau *de stand* se pizmulară unul pe altul pentru câte-o fată, pentru câte-un lucru de nimica și căutau să-și facă unul altuia câte-o supărare mică, — acum așa ceva nu se pomenea. Erau ca frații, își povesteau de neveste, de copii, își cetiau scrisorile și se mângăiau reciproc.

Iisie, fiind cel mai mustăcios în pluton, avea obiceiul să le zică celorlalți: „copiii mei” și într'adevăr toți oamenii aceștia par'că erau copii și aveau nevoie de-un suflet mai tare, care să-i mângăie și să-i povățuiască la nevoie...

Regimentul 64 plecase din Orăștie într'o Duminecă după amiază. Adecă regimentul activ plecase el mai înainte, înainte de a veni rezervistii. Atunci în Dumineca aceea, plecaseră patru batalioane noi, de rezervă. Două luaseră drumul spre Bosnia, dela Arad încolo și alte două o porniră spre Galiția. Cu acestea două venise și căprarul Iisie și feciorii lui și erau veseli că apucaseră încoace. Ținutul acesta era pentru ei nou, nu-l mai văzuseră și apoi poate și oamenii vor fi alfel. Bosnia o cunoșteau, că din cei trei ani de cătănie, unul îl făceau toți feciorii din regimentul acesta în Bosnia, prin Sarajevo și prin târguri mai mici.

Anul, pe care-l petreceau acolo, era an de groază, de urât. Ei nu se puteau înțelege cu nimeni, femeile erau coperite la față; acestea erau turcoace și nu aveau voie să se arate creștinilor cu obraji descoperiți. Exercițiul era greu, alergau numai pe dealuri pline de stânci, de piatră...

Acum, în Galiția e altfel, aici sunt păduri sunt râuri, sunt câmpuri pline de cucuruz, de cartofi. Mai seamănă a fi țară, ca a noastră. Numai oamenii nu-s simpatici. Nu vezi decât jidani cu perciuni lungi, in-covoiați ca o peană de răoi, cu bărbi mari și stufoase, murdari și cu ochii șireți, — și ruteni cari nu prea vorbesc și cari nu fi-ar da un codru de pâine de pomana, să te vadă murind, ci te privesc cu ură și ori ce-al cere, nu zic decât o vorbă: „Nema”.

Ei, dar, el n'au nimic cu oamenii aceștia. Deocamdată atâta că dorm prin șurile și prin casele lor, încolo nu le cer nimic, că regimentul are de toate și mâncarea e bună, de te pune pe'ngrășat, dacă n'ar fi grijile celelalte, adecă una singură și mare: casa și coplii. Au venit aci de două zile, după un drum greu de-o zi, făcut pe jos dela Dalina. Alaltă seară, când le-a spus căpitanul, că deocamdată poposesc aici, nu se știe cât și până vor căpăta poruncă să meargă mai departe, — prin sufletul lor a trecut o mare ușurare. Deși oboșiți de drum, se puseseră pe joc și au jucat până târziu și până au căzut morți de oboseală. Viața altfel e plăcută. Dimineața fac *exercit* până către amiază, la amiază mănâncă bine, iar după amiază teorie un ceas-două și pe urmă povești, glume. Mai curăță pușca, mai coasă un nasture-doi și vremea trece.

De multe ori aud uruit greu de tunuri mergând pe drum și atunci cască toți gura la tunari. Ar vrea să vorbească cu tunarii, dar aceștia nu știu românește și nu se pot înțelege. Dau doar din mâni și arată drumul înainte.

Iisie, căprarul, îi luminează însă de grabă. El prinde o vorbă-două nemțește și a'nfeles, că au poruncă să se ducă în ajutor, la front.

Se duc la front, băeți — zice el — că ai noștri sunt la strâmtoare. Apoi așa-i, prinsei eu cam așa ceva din vorbele căpitanului către ceilalți ofițeri aseară, când m'a chemat Dl leltinant. „Ștec”, „ștec” zicea el și asta pe nemțește înseamnă rău. De luptă vorbeau, de bună seamă, că ceilalți ofițeri ascultau duși pe gânduri și cu capul plecat. — Ei, băeți, dar de asta să nu ne doară capul! Asta-l treaba generalilor, să facă să meargă bine războiul! Noi,ăștia proști și mulți, n'avem decât să stăm locului să pușcăm până putem și cum putem! „Mai mult rău, decât bine” — adause el încet, cu mâna la buze și clipind șiret din ochi.

Feciorii căscaseră ochii mari și se strânseseră roată pe lângă Iisie, ca să-l audă mai bine. Ei, după ce se asigură cu nu-l niciun ofițer prin apropiere, începu să le vorbească domol de lucruri noi și necunoscută pentru cei mai mulți până acum. Le spunea așa cum le auzise și el dela un domnișor român dela Orăștie, atunci, când se zvonise, că se face război. Acesta-l spuse și el ține acum să împărțăsească știința lui și altora, fraților lui de armă, cari sunt toți români și au aceiaș inimă românească. Și el le povestește, că războiul asta e lucru mare, că noi Români din Ardealul nostru scump așteptăm mare lucru să jasă din el. Nici mal mult nici mai puțin, decât să ne unim cu Țara Românească. Ce țară frumoasă e asta și ce bogată! Și ce armată mare și vitează are!

Comanda e românească și ofițerii sunt toți români! Toată țara e gata a intra în războiu alături de Ruși și de Sârbi să ne scape pe noi din robie. „Iată de ce, măi fraților, noi trebuie să pușcăm așa, ca să nu prea nimerim pe ruși”, — zise el văzând șiret și răsuicindu-și musteța lungă, ca un fuior.

Ceialtați flăcăi răsăriră și ei și pe fața lor se pogorî o lumină vie și o mulțumire nespuse de mare, de care n-au mai simțit decând au plecat de-acasă. Vorbele lui Ilisie Căpraru tăiau drumurile noi în creerii lor deprinși să se gândiască numai la nevastă, la copii și la necazurile de-acasă. Dacă-i pe asta, apoi las pe el, că știu ei cum să facă, cum s'o dreagă, ca să iasă cu oiștea'n gard. Sînt destul de deștepți ca să priceapă una ca asta...

* * *

Seara se cobora alene și flăcăii se pregătiau de culcare și scormoneau paiele pe care dormiseră în noaptea trecută ca să fie mai moale așternutul, își întindeau foaia de cort frumos să nu fie zdruclită și se gândiau la câte toate, dar mai ales la ceea ce le spusese căporarul Ilisie. După ce luară și cina, ei se tolăniră pe așternut și mai stătura vreme îndelungată de vorbă, povestind de câte toate. În șura asta, în care dormea și Ilisie și Pescaru, mai dormeau vre-o 30 de flăcăi. Era o șură mare și unii dormeau pe jos, iar alții în pod. Ea era a unui rutean mărunț, cam de vre-o 50 de ani, care se părea om de ispravă și așezat altfel. N'avea copii de loc. Numai el și nevasta și un slugof stătea în toată casa asta, aproape de marginea satului. Altfel tot satul nu era mare. Să fi tot avut vre-o 50—60 de fumuri, mai multe nu...

Flăcăii după ce povestiră vreme îndelungată, adormiră unul câte unul. O liniște adâncă se năstărnise peste sat și stelele ardeau în înălțime, dar luau vârsa un potop de văpaie și lumina, ca zău. Ion Pescaru și căprarul Ilisie nu dormiau. Ei se uitau la înălțimea cerului și se gândiau. Din când în când câte-un iătrat de câine îi trezia din visuri și auziau pași grei pe drum. Aceasta era garda, care tot la două ore străbătea satul în lung și cerca să vadă, dacă nu dorm stăntinele. Când ajungea aici spre capătul satului, auziau totdeauna cum strigă postul: „Cine-i mă-ă-ă, stai, cine-i?” Apoi se făcea din nou liniște și Pescaru și Ilisie puteau să-și urmărească mai departe gândurile netulburate de nimeni...

Într'un târziu Căprarul se'ntoarse spre Pescaru și-l scutură ușor de umăr. Aceasta se întoarse și el într-o dungă și întrebă:

— Nu poți nici tu dormi, Ilisie?”

— Nu, mă, nu! Mă uit la bolta asta înstelată, cum tremură fiecare stea în înălțime și mă gândesc la satul meu, la Vinerea, la biata mea măicuță rămasă singură acasă. Sărmana, mamă, pe mine mă are și ea și iată-mă acum și eu dus departe, în țară streină. Și, măi Pescarule, — adause tot el, dar mai încet — câte măicuțe nu sunt așa ca a mea, bătrâne și prăpădite și părăsite fără nicio mână de ajutor, ca flăcăii lor s'au dus departe, ca să moară pe pământ strein”.

El își puse mâinile sub cap și scoase un oftat adânc, smuls din fundul inimii. Pescaru oftă și el fără de voie și-l întrebă:

— Ilisie, măi frate, eu nici-odată nu te-am întrebă dacă ești însurat ori nu. Acum văd însă, că tu nu pomeniști nimic de nevastă, numai de măică și

de-aceea eu cred, că tu ești burlac. Nici n'ai lubit niciodată, n'ai avut nici-o dragoste?”

Căprarul Ilisie scoase al doilea oftat și zise alene:

— Frate Ioane, mă întreb lucruri, care mă dor și la care mă gândesc cu multă greutate, sau mai bine zis nici nu mă gândesc decât foarte arare.

Vezi, și asta mă face pe mine mai altfel. Dacă aș avea și eu o nevastă și copii, cum ai tu, n-aș fi așa rău, cum sunt și nu aș fi totdeauna cu capul în mână. Aș sta poate să mă gândesc mai bine când fac câteceva și mai ales aș sta mai mult să mă gândesc când soun ceva.

Așa însă, ce mi-e mie viața asta? Numai măculișă sărmana mă leagă de eu. Dacă n'ar fi nici ea, m'aș duce să'mi piară urma, m'aș duce departe, aș trece munții și uu m'aș opri până'n „Țara Românească”.

O stea lucitoare se desprinde din înălțime și lăsând o dără lungă de lumină, se prăbuși cu înțelea ameliitoare în nemărginitul adânc! Ilisie tăcu și n'toarse vorba:

— Dacă spui ce gândești când vezi căzând o stea, te prăpădești, cică. Ozre adevărat să fie?

— „Știe Dumnezeu”, răspuse încet Pescaru și, dorind să cunoască cât mai deaproape viața lui Ilisie, îl întrebă din nou, cu un glas plin de sfială și dragoste:

— Dacă nu te superi, Ilisie, spune-mi, povestește-mi de viața ta mai mult. Aș vrea să știu tot ce ai făcut de când ne-am despărțit din cătinie. Uite, noaptea e frumposă, e senin, e liniște și văd că somnul nu te prinde nici pe tine. Mai stăm o leacă de vorbă și pe urmă om adormi și noi”.

Căprarul Ilisie se așeză mai comod pe paie și începu să-i povestească lui Pescaru povestea dragostei lui nenorocite. Soldații dormeau adânc și răsuflatul lor se auzia liniștit și ritmic. În afară de Pescaru și de stele, nu-l auzia suflare de filipă vie în liniștea nopții. El începu:

— Știi, că eu m'am dus acasă cu vreo lună de zile, în urma voastră, pentru pușca aceea nenorocită pe care o rupsesem odată în mână. Ei bine, de-aici începe povestea dragostei mele, dela arma aceasta ruptă. Și iată acum, vei vedea îndată, dacă ai puțină răbdare. Înainte de a mă lua cătană, aveam și eu în satul nostru, ca tot natul, o ibovnică tânără și frumoasă pe care o iubiam, ca înlma din mine. N'o să-ți spun ca'n povești, că era ruptă din soare, că poate n'ai să mă crezi, — dar așa era. Eu nu-s om mic, ci mare, aș putea zice. Ei, ea'mi ajungea chiar până la bărbie, și eram o pereche foarte potrivită. Părul ei era mai negru și mai strălucitor, ca unsoarea cea de car și îl purta împletit și cozile-i ajungeau până la brâu. Când îl despletia și'l lăsa în valuri pe spate, părea că spatele ei sunt coperite cu o mătăsă neagră, strălucitoare, — așa era părul ei de mătăsos și de lung. La mijloc era suplică de s'o frangi cu o mână și brăul îi era mai în sus de mijloc, picioarele subțiri, cum sunt picioarele de căprioară. Peptul ei ascundea sub cămașa albă ca zăpada un farmec, o vrajă, care te ademenea și mă făcea s'o 'ntreb adesea:

„Rodică, ce-ai tu în sân, de stă cămașa așa 'ntinsă și umflată și mă face să te caut?” Și ea atunci începea să rădă și-și arăta dinții frumoși și albi și strălucitori iar buzele ei roșii te făceau să-ți pierzi mintea,

iar ochi clipeau șireți și arătau o taină nepătrunsă în strălucirea lor neagră...

O, cât o iubiam, dacă ai ști tu. Eu nu cred să iubiască cineva atâta pe lumea asta, cum o iubisem eu pe Rodica. Dragostea noastră a început cu trei ani înainte de-a mă chema pe mine sub steag. Voiam să ne cununăm înainte, dar mergea greu și ea zicea, că mai bine să așteptăm până scap eu de cătanie. Și așa a rămas. Când veni toamna cea din urmă, inima mi se frângea de jale, că trebuia să plec. Par'că aș fi plecat în America, nu altceva. Dar în stărșit, nu puteam face altfel. Ne-am jurat credință, am plâns, ne-am sărutat, ne-am făgăduit câte'n lună și'n stele și am plecat. Ea căta să mă mângâie, că nu plec peste mări și țări, numai alci la Orăștie și din când în când vine ea să mă vadă.

Anul cel dintâi, a venit cam în toată luna odată. În spre primăvara viitoare însă în postul Paștilor, ei îl moare mama, că numai mamă avea. „Ce bine-ar fi acum” — îi zic eu — să fim cununați, tu ai sta cu mama, că și ea e singură sărmana și i-ar prinde bine-o noră'n casă”. Și-l zic să se mute și așa la noi, să stea cu mama. Și ea s'a'nvoit și ne-am despărțit liniștiți. Peste vreo două săptămâni aud însă că s'a băgat în slujbă la un om bogat dela noi din sat, care n'avea copii și nevasta căruia murise înainte cu vreo doi ani. Îți închipui mirarea mea. Am primit însă o scrisoare dela ea, în care mă liniștea și mă ruga să nu mă supăr, că a făcut altfel decât cum ne-am înțeles. Dar ea crede acum, că e mai bine așa. Un an și jumătate, cât mai am eu de cătănit, ea o să strângă ceva parale, ca să nu vină cu mâna goală la mine, când s'o cununa, că nici eu nu am cine știe ce avere mare. Stau eu și mă gândesc la ce spune ea și caut să mămpac cu lucrul! Liniștit nu eram în sufletul meu, dar am tăcut. Nu trece mai mult de-o lună-două și oamenii din satul meu îmi spun, că Rodica se mărită după Iosif Buturugă. Așa-i zicea stăpânului, la care intrase. La început n'am crezut, dar mi-a spus-o și unul și altul și m'am pus pe gânduri. I-am trimis vorbă, i-am scris ce zice lumea și-am rugat-o să vină până la Orăștie și să-mi spună cu gura ei ce are de gând să facă. Nici-un răspuns. „La urma urmei o fi adevărat, te pomenești” — zic eu. Într-o Joi apoi lată pică din Vinerea un văr al meu și'mi spune, că treaba-i gata. Logodna s'a și făcut și că poimâne, Sâmbătă, Iosif Buturugă vine cu căruța la târg să facă cumpărături pentru nuntă.

Un fier roșu a trecut atunci prin inima mea. Ochii mi s'au umplut de ură și de scântei și am început să borborească printre buze, știu tu cum fac eu, când în necăjit. Văru-meu se speriasse. Pe urmă însă s'a liniștit, că a văzut că glumesc. În mintea mea însă îmi făcusem planul de răzbunare și de aceea eram liniștit. A doua zi Vineri, la amlaz fac eu ce fac și vorbesc cu strajameșterul să mă pună de serviciu. Așa

se face. Mă pune și ajung la pulbereria mică, de unde se vedea bine de tot drumul de țară, care vine dela Vinerea. Sâmbătă dimineața în zori, ies din „Wachzimer” afară, las pe celalți doi camarazi adormiți și mă strecor prin grâu, ca să nu mă vadă sentinela, până la marginea drumului, ca să aștept căruțele, care veneau la târg. Și ca prin farmec, nu stau un sfert de ceas și facă văd venind căruța lui Iosif Buturugă. El bătrân și prăpădit, abia ținea hățurile callor în mână, iar alătura de el sta ea ca un fir de grâu, frumoasă, mai frumoasă ca oricând și cu ochii plini de foc. Când ajunge căruța în preajma mea, sar din grâu și mă pun înaintea cailor, oprindu-i în loc. Buturugă sărmanu scăpă hățurile din mână și începu să tremure. Ea privea cu ochii îngroziți și nu mai râdea. Cum m'oi fi uitat eu, nu știu, dar îți poți tu închipui, că mă cunoști destul de bine. Iau pușca de pe umăr și mă duc lângă el. Par'că mi secase gatul, că abia am putut să întreb:

— De ce'mi furi mreasa, bădie Buturugă?

El a început să bâlbâie și abia am deslușit cuvintele lui. Spunea, că Rodica se mărită după el din dragoste, așa i-a spus ea. Auzind una ca asta, am început să râd cu hohot și am înțeles, că fata asta frumoasă și săracă n'avea suflet și că râvnea la bogăția bătrânului.

— Așa-i Rodico? întreb eu și mă uit în ochii ei cu un fel de dispreț. Ea atunci ridică capul în sus și lăcând să-l scape un zimbet de bătaie de joc pe buze, zice ascuțit:

— „Așa-i!”

Când am văzut una ca asta, m'a umplut din nou mâna am prins pușca de țevea ei și am ridicat-o să-i crăp capul fetei acestuia mincinoase. Ea prinde însă mișcarea mea, iese hățurile din mâna bătrânului și dă biciu cailor... N'am nimerit-o. Patul puștii s'a izbit de loitra căreții și s'a rupt.

La camarazi apoi, când m'au văzut cu pușca ruptă, le-am spus, că am învățit-o așa de tare în mână, că s'a rupt.

Căpitanul nu m'a prea crezut însă, căci după cum ști și tu, mi-a dat o lună de arest și m'a făcut să cătănesc mai mult ca o lună.

— Iată povestea dragostei mele, frate Pescarule.

De-atunci m'a arucat scârba de femei și așa m'am hotărât să nu mă mai însor.

Căprarul Iliste tăcu și prietenul lui încercă să-i spună câteva cuvinte de mângâiere. Acesta scutură din cap și nu mai zise nimic, ci privi dus pe gânduri mereu la stelele lucitoare și la luna, care așternea un covor de raze peste soldații adormiți. Pe drum se auziră din nou pașii gărzii și nu peste mult răsunară și cuvintele sentineli:

— Cine-i, mă-ă-ă? Stai, cine-i?”

SEBASTIAN BORNEMISA

„COSINZEANA“

REVISTĂ SĂPTĂMĂNALĂ LITERARĂ

BIROUL:

CLUJ, PIAȚA CUZA VODĂ
No. 16

UN EXEMPLAR 6 LEI

PENTRU COLABORATORI:

Manuscrisele trimise trebuie scrise citeț, în rânduri rare, pe o singură pagină. Lucrările nepublicate se ard.

PENTRU AUTORI ȘI EDITORI:

Lucrările trimise într'un singur exemplar se publică numai la bibliografie. Pentru recenzii trimiteți două exemplare pe adresa redacției. Revistele fac excepție de la această regulă.

ABONAMENTE:

PE UN AN ÎN ȚARĂ 300 L.
ÎN STRĂINĂTATE 600 L.

UN EXEMPLAR 6 LEI

ABONAȚI pentru săteni

foaia populară ilustrată

„LUMEA ȘI ȚARA“

Adresa:

CLUJ, PIAȚA CUZA VODĂ 16

Numeri de probă gratuit

CADOU CEL MAI FRUMOS

pe care-l puteți face
unui prieten, rude
sau cunoscut, este o
colecție din revista
săptămănală

„COSINZEANA“

cu sute de ilustrații,
poezii, nuvele, schițe,
romane, articole, dări
de seamă și flori de
o zi.

Colecția din anul 1922 costă
120, cea din 1923, 150 Lei, cea
din 1924 și 1925 câte 200 Lei.

IMPRIMATE

DE ORICE NATURĂ

FURNIZEAZĂ
PROMPT ȘI EFICIENT

TIPOGRAFIA Dr. S. BORNEMISA

CLUJ, PIAȚA CUZA VODĂ 16

COMENZI

VENITE PRIN POȘTĂ SE EXECUTĂ CU PRECĂDERE

Adresa destinatarului

1039
b
Emilian Stoloș Protodop
Cobeln
J. E. Kuz